

СВОЄРІДНІСТЬ ХРОНОТОПУ В «ПЕДАГОГІЧНІЙ ПОЕМІ»

А.С.МАКАРЕНКА

Окса М.М.

Хілліг Г.

Не зважаючи на те, що пишуть М.Ф.Гетманець і І.О.Гетьманець, що в останні роки на перший план висунуто його педагогічну спадщину, навкруги якої серед педагогів йде гостра полеміка, Макаренко – письменник як і досі викликає зацікавленість читачів у всьому світі. В зв'язку з вічною соціальною проблемою безпритульного дитинства, що з особливою гостротою проявилась в пострадянський період і в Україні, великою популярністю користується його кращий твір – «Педагогічна поема» [3, с.5].

Видатний педагог збагатив світову педагогіку, вніс великий вклад в історію виховання і навчання. Західнонімецький педагог-макаренкознавець Оскар Анвайлер, людина далеко не комуністичного толку, у передмові до 20-томного видання творів Макаренко у ФРГ написав: «Педагогіка ХХ ст. знає чотири видатні прізвища: американець Д.Дьюї, італійка Монтесоррі, німець Георг Кершенштайнер і український педагог Антон Макаренко. Серед них Макаренко є найбільш читабельним у світі» [2, с.227]. Свого часу Луї Аргон сказав пророчі слова про «Педагогічну поему»: «Я не знаю жодної книги в світі, котра була б написана з такою свободою, книгою, так сміливо витримуючою який би то не був аналіз ... Я думаю, жодна історія всесвітньої літератури, навіть найупередженіша, навіть відзначена антрадянськими переконаннями, не може нині обійти мовчанням «Педагогічну поему», не порушуючи пристойності ... Ніщо не в змозі зупинити її заражаючого впливу, і ніщо не може полишити її майбутнього» [1, с.505]. В щоденникових записах кінорежисер, сценарист, акторка, теоретик кіно М.О.барська зробила запис, що «Макаренко – справжній істинний майстер. Письменник він дуже талановитий, але педагог він просто геніальний» [7, с.731]. Відомий російський макаренкознавець А.А.Фролов

свідчить, що до 1990 року твори Макаренка вийшли на всіх мовах Західної Європи і на 17 мовах країн Азії та Африки [6, с.24].

Тверезо мислячі представники педагогічної науки в Україні, країнах СНД і Заходу зуміли відокремити політичні наслідування в педагогічній теорії Макаренка, обумовлені соціально-політичними умовами часу, від її істинної суті і по достоїнству оцінити його як великого педагога ХХ віку. Важливо відзначити, що на захист Макаренка активно виступили західні педагоги і науковці. Світовим центром макаренкознавства став Марбурзький університет (Німеччина), в якому ще в 1968 році була відкрита спеціальна лабораторія з вивчення творчої спадщини педагога «Макаренко Referat». Керує лабораторією співавтор цього повідомлення Г.Хілліг. Він же очолював і Міжнародну макаренківську асоціацію, засновану у 1991 році [7, с.9].

Міжнародне визнання Макаренка як педагога аніскільки не зменшує його літературної спадщини, тому як його педагогічні ідеї отримали втілення в його художніх творах. Разом з тим історія вивчення його спадщини характеризується зміною акцентів: протягом багатьох років, аж до 80-х рр. ХХ віку перевага надавалась Макаренко-письменнику, в книгах і статтях він постійно називався письменником педагогом, однак з кінця минулого віку вітчизняні та зарубіжні дослідники почали називати його педагогом-письменником [3, с.7].

«Педагогічна поема», «Прапори на вежах» і «Марш 30-го року» як художні твори ґрунтовно вивчені і педагогами, і літературознавцями, однак, його творчість, як і вся радянська література, вимагають переоцінки з позицій нового часу. Особливої уваги заслуговує поема «Макаренко і Україна», тому що в усіх дослідженнях він постає як радянський письменник, відірваний від національного ґрунту. Поза тим Макаренко був членом Спілки радянських письменників України, жив і працював в Україні (в Москву переїхав за два роки до смерті), свої книги писав в Україні і, природньо, відобразив у них соціальні процеси, що протікали в Україні у 20-30-і роки ХХ століття. Як особистість і як письменник він сформувався в українському

соціокультурному середовищі і не міг відобразити в своїй творчості національний побут, менталітет народу на характерні риси українського національного характеру [3, с.8].

Художній час і художній простір «Педагогічної поеми» максимально наближені до реального світу 1920-х років. Це зумовлено тим, що переконати читача в позитивних результатах виховання можна лише суворою достовірністю розповіді. Ось чому події сюжету хронолізуються і календаризуються. Починається роман словами: « ». Закінчується також вказівкою на час: « » [5, с.445].

Проте, що основу сюжету становлять не розвиток колективу, а розвиток колонії імені Горького, свідчать часові орієнтири, що супроводжують розвиток сюжету. Прослідкуємо в межах можливою календаризацію подій.

Вказано навіть годину дня:

Аналіз художнього часу дозволяє зробити висновок про те, що хронологія подій відноситься до життя колонії, а не до організації колективу. В сюжетопобудові твору колектив як проблема присутній, однак вона не є головною. Про свідчить і той факт, що часову фіксацію отримують не лише знакові події – організація колонії, переїзд в маєток Трепке, переїзд в Куряж, приїзд Горького та інші – але й незначні, повсякденні, надаючи документальну точність розповіді. Розповідь часто нагадує щоденник, який є одним з видів художньої документалістики [3, с.108].

Життя колонії розвивається в контексті епохи 20-х років, художній час часто-густо зливається з історичним. У творі відчуваються ще відзвуки громадянської війни, політики воєнного комунізму, настрої українських селян. Сторінки роману передають тривожну атмосферу після революційного часу: грабунки на шляхах, наскоки на сільраду, комнезами, продкомісари, боротьба з самогоноварінням, безпритульщина. До всього цього в тій чи іншій формі причетна колонія імені Горького. «Педагогічна поема» дає уявлення не лише про колонію, але і про соціально-політичну ситуацію

початку 20-х років в Полтавській області. Історичний фон виглядає дуже яскравим і колоритним.

Відтворюючи історичний фон, Макаренко, на відміну від О.Толстого, М.Шолохова та інших письменників, не звертається до історичних довідок, документів, газетних статей, а показує прикмети часу в обличчі людей, в обстановці, мові. Лаконічні вказівки на історичну обставину, розсіяні по всій розповіді, ніби утримують читача в межах історичного часу, підкреслюючи складність життя колонії та діяльності завідуючого. Наведемо деякі з них.

«Сто.....» [5, с.15]. тут наведена загальна характеристика соціально-політичного становища в Україні. Є подібні характеристики стану справ на селі: «В каждом селе» [5, с.3].

Іноді погляд письменника обмежується інтер'єром кімнати з характерними деталями історичної епохи: губнар-освітні приміщення обставлені різнобарвною меблюю, мабуть реквізованою у «класових ворогів». Тут стояли розкатані і облізли то письмові, то туалетні, то ламберні столики з такими ж стільцями.

Є.Єсін вважає, що аналізу будь-якого твору важливо визначити заповненість художнього простору предметами і насиченість художнього часу подіями, тому що цей показник характеризує стиль письменника: «Підвищена насиченість художнього простору,, - пише він, - як правило, поєднується з пониженою інтенсивністю часу, і навпаки: слабка насиченість простору – з насиченими подіями часу» [4, с.47]. В якості прикладу першого типу просторово-часової організації зображеного світу він наводить «Мертві душі» Гоголя, в яких переважає опис предметів, а художній час виглядає